
Folkvett

Organ för Vetenskap och Folkbildning. Nr 2 1993

Historiska myter

Redare.....	3
Amazonmyten	4
Maratonmiraklet	6
Varning för Waldorfskolor ...	7
"Historien om Sverige"	8
Pressklipp	10
Böcker	12
Internationellt.....	20
Efterlysning	20

FOLKVETT.

Organ för Vetenskap och
Folkbildning.

Redaktörer:

Sven Ove Hansson 08/87 87 78

(ansvarig utgivare)

Niels Hovmöller 08/760 79 77

Lennart Johansson 08/742 06 66

Håkan Marklund 08/771 29 96

Anna Schytt 08/32 13 32

Jonas Söderström 08/744 24 91

Adress:

Vetenskap och Folkbildning
Box 185, 101 23 Sthlm

Postgiro: 63 591-2

Prenumeration

ingår i medlemsavgiften 150:-/år.

Övriga 100:-.

Utkommer 4 ggr/år.

ISSN 0283-0795

Det har talats mycket på sistone om behovet av att vi känner vår historia. Nog så riktigt. Men detta får inte handla om att föra vidare myter och vanföreställningar om historien, utan det måste handla om att popularisera den historievetenskapliga kunskapen om gångna tiders skeenden.

I detta nummer av FOLKVETT har vi två artiklar på temat historiska myter. Britt-Mari Näsström skriver om berättelserna om amazonerna, de krigiska kvinnorna. Hon hänför dem till kategorin av manssamhällets myter.

Anders Björnsson skriver om Herman Lindqvists försök att skriva Sveriges historia. Han avslöjar en häpnadsväckande nonchalant inställning till fakta.

I övrigt är detta ett boknummer av FOLKVETT. Vi recenserar ett urval ur floden av böcker som sprider och skapar myter, men framförallt presenterar vi några nyutkomna skrifter som avslöjar och vederlägger välspredda myter.

Föreningen Vetenskap och Folkbildning bildades 1982 av människor som oroades över att ockultism och pseudovetenskap så ofta fått stå oemot-sagda, och att vetenskapens metoder är så dåligt kända. Så här formuleras vår målsättning i stadgarna:

Föreningen Vetenskap och Folkbildning har till uppgift att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i en fri opinionsbildning bekämpa de felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt. En viktig del av den vetenskapliga folkbildningen är att klargöra vilka frågor som kan respektive inte kan avgöras med vetenskapliga medel.

Människosyn

Det är inte ovanligt att i nutida mysticism träffa på en människosyn som är både föråldrad och inhuman. Vi har tidigare i FOLKVETT (nr 4/1992) refererat de råd som New Age-terapeuten Kristina Wennergren ger till misshandlade kvinnor i sin bok *Uttryck, den gamla tidens sätt att tänka*: "Din kravlösa kärlek till honom hjälper dig att komma ur det. Dina negativa känslor däremot kan få er båda att vara fångna resten av era liv..."

New Age-varianten av reinkarnationsläran bär också ofta prägel av en hjärtlös syn på medmänniskor. Den så kallade "karmalagen" innebär nämligen att man blivit född till det liv som man gjort sig förtjänt av i tidigare liv. Handikapp och andra olyckliga omständigheter i livet är enligt "karmalagen" den drabbades eget fel.

Man skulle kanske kunna se dessa exempel på hjärtlöshet som enstaka övertramp av ett slag som finns inom de flesta åsiktsriktningar. Men så enkelt är det inte. New Age är nämligen starkt präglad av en magisk världsbild, enligt vilken allt hänger samman och har en mening, och var och en genom sin vilja och kraft – eller brist på kraft – bestämmer sitt eget öde. Det är dessa föreställningar som ligger bakom alla de kraftigt överdrivna föreställningarna om hur alla slags sjukdomar skulle kunna betvingas med viljan.

Tron på denna oerhörda kraft har en baksida: Den som blir sjuk eller fattig har enbart sig själv att skylla. Skuldbeläggningen och den inhumana människosynen är en direkt följd av centrala föreställningar inom New Age.

Men mysticismen är motsägelsefull. Det förekommer också läror som lämnar mycket litet över till den enskildes eget bestämmande. Kan man tänka sig en mer "mekanistisk" människosyn än astrologins, där varje människas personlighet anses gå att beräkna med hjälp av matematiska formler, så snart födelsedatum och födelseort är kända? Utrymmet för varje människa att själv bestämma sin framtid blir i många varianter av astrologin mycket begränsat.

Med sina överdrifter åt båda håll står den magiska världsbilden i vägen för en realistisk uppfattning om den enskilda människans kraft. Att befria människor från vidskeplernas tvångströja är därför också ett sätt att frigöra deras förmåga att styra sina egna liv. Första förutsättningen för att kunna påverka verkligheten är att man inte förlorar kontakten med den.

Folkvännen

Har inte New Age blivit ganska ålderstigen vid det här laget?

AMAZONERNA

- en myt i manssamhället

Britt-Mari Näsström, religionshistoriker i Uppsala, berättar om bakgrunden till den gamla myten om de krigiska kvinnorna.

De dyker upp som fiender österifrån hos de grekiska historiskildrarna och jämförs med cykloper, cynocefaler (folk med hundhuvuden) och andra fantasiväsen. De kallas i skrifterna amazoner, vilket redan i antiken tolkades som a-mazo, ungefär "utan ett bröst". Detta skulle de ha skurit av redan i barndomen, meddelar Strabon, för att kunna kasta spjut bättre. Men detta var och förblir en så kallad folketyologi, eftersom de avbildningar av amazonerna vi kan följa tillbaka till 500-talet f.Kr. visar dem med två bröst. Att kvinnobröst överhuvudtaget skulle vara till hinder för kast är dessutom orimligt i sig. Vad ordet amazon egentligen betyder vet man inte, men man gissar att det har ett främmande, icke-indoeuropeiskt ursprung.

Amazonerna var kvinnor som uppträdde som män, dvs var beväpnade och ägnade sig åt krig och jakt. Varifrån de ursprungligen stammade visste man inte heller med säkerhet.

Herodotos berättar att amazonerna blivit tillfångatagna av en grekisk här och att man stuvat in dem i ett skepp, för att vid hemkomsten göra dem till slavar. Men amazonerna övermannar besättningen och slår ihjäl dem. Eftersom de inte känner till båtar driver de vind för våg tills de hamnar i Mindre Asien, där de tar sig i land och börjar föda upp hästar.

Deras närmaste grannar är skyterna och dessa är naturligt nog nyfikna på de krigiska kvinnorna, samtidigt som de aktar sig för att stöta bort dem. I stället

sänder de ut ett antal unga män - lika många som amazonerna - som slår läger i närheten och imiterar deras liv. Amazonerna jagar bort dem, men de återvänder troget. Meningen med det hela är att skyterna vill ha barn med dessa starka och duktiga kvinnor.

De unga männen börjar så småningom göra närmanden och amazonerna tycker inte alls illa vara och så småningom har alla de ensamma kvinnorna fått varsin man. Men följa dem hem vill de inte - de vill inte bli som skyternas kvinnor. Amazonerna övertalar sina män att i stället följa dem över floden Tanais (Don) och där slår de sig ner och grundar Saurmaternas släkte, allt enligt Herodotos, som ibland var mer historieberättare än historiker.

Hänsynslösa krigare

Andra skildrar amazonernas samhälle som ett renodlat kvinnohem, beläget vid Kaukasus. Dock sökte sig kvinnorna till en angränsande stam under två månader om året för att bli befruktade. Föddes flickebarn behöll man dem, men gossar skickades tillbaka till faderns by.

Amazonerna dyker upp i Iliaden, där de kämpar på trojanernas sida. De är som vanligt skickliga och hänsynslösa krigare, men Homeros ger oss också ett annat perspektiv på de kämpande kvinnorna. När grekernas store hjälte Akilleus stöter ner amazondrottningen Penthesileia, faller hennes hjälm av och hennes ansikte blottas. Deras blickar möts i en vibrerande sekund och kärleken tänds mellan dem, innan Penthesileia sjunker ner bland Hades skuggor.

Detta motiv kom att bli mycket omtyckt i grekiskt vasemåleri, där den erotiska tonen dominerar över själva dödan. Akilleus och Penthesileia fick senare figurera i 1600- och 1700-talsdramer, medan vår egen tid varit tämligen kallsinnig till denna kärleks saga, som uppstod vid första och enda ögonkastet.

Homeros skildrade de vilda och blodtörstiga amazonerna, vars rätta element

är stridsvimlet. Ett par århundraden senare kommer ett annat motiv att knytas till de kvinnliga krigarna. Det är den härtagna drottningen, som kuvas av en hjälte och förvandlas till en trogen maka. Sålunda rövar athenarnas egen nationalhjalte Theseus amazondrottningen Antiope (eller Hippolyta) och gör henne till sin maka.

Theseus bragder liknade ofta de stordåd som den främste av de grekiska hjältarna, Herakles, utförde. Denne rövade vid flera tillfällen bort olika amazondrottningar, men råkade även själv illa ut när han försökte stjäla Apollons trefot i det berömda templet i Delfi.

Guden bestraffade honom genom att ålägga honom att tjäna amazonernas drottning Omfale, som till yttermera visso klädde honom i kvinnokläder och tvang honom att spinna - ett motiv som Strindberg skulle återkomma till i sorgespelet "Fadren". Vistelsen hos Omfale var dock inte odelat oangenäm. Det skildras också hur Herakles umgicks med amazondrottningen i synnerligen intima sammanhang.

Sagofolk

Vilka var då amazonerna? Ett sagofolk, menade redan grekerna själva. "Hur kan man överhuvudtaget tro", frågar sig geografen Stabon, "att en armé, eller en stad eller en stam någonsin har kunnat organiseras av kvinnor? Som till och med erövrade land från andra och även tog makten över andra närliggande folk och utsträckte sitt område ända till Jonien och sände expeditioner över haven till Attika?" Men samtidigt levde föreställningen om detta sagofolk vidare in i medeltiden och den nya tiden. Även de nordiska kartritarna placerar gärna in ett amazonrike i öster.

Den flod som av indianderna kallades amacunu "vattendånet" blev kallad Amazonfloden, efter en lokal myt om kvinnliga krigare, som skulle ha uppehållit sig här.

När man finner sådana myter om

kvinnliga krigare i olika kulturer, uppkommer ofta tanken på att dessa berättelser skulle skildra en historisk verklighet, som ytterst går tillbaka på ett prehistoriskt matriarkat. Amazonerna, som uppehöll sig i fjärran bergstrakter eller otillgängliga områden, skulle då vara spridda överlevande från denna tid, som organiserat sig militärt för att möta manssamhällets övermakt och bevara sin egen integritet.

Många har med denna utgångspunkt förgäves sökt efter amazonernas historia, bakom myternas mångfald.

För berättelserna om amazonerna är en myt och ingenting annat. Mytens spridning och popularitet beror på att den visar att kvinnor inte kan klara av att ensamma organisera ett välde, eller försvara sig. Amazonmyten slutar alltid med att de besegras, antingen med vapenmakt eller att de blir välanpassade hustrur. Det är en sedelärande historia skapad av manssamhället, som i underkuvandet och besegradet av amazonerna förhärligar sin egen överlägsenhet.

Manssamhälle

Historien har väl aldrig skådat ett så fulländat manssamhälle som 400-talets Athen, där kvinnorna tillbragte sina liv i hemmets mörkaste hörn, totalt negligerade efter att ha framfött en arvinge, medan männen levde sina liv oberoende av dessa tillsammans med unga gossar. I detta samhälles offentliga konst hade skildringarna av "Amazonslaget", den myt som berättar hur amazonerna anfaller Athen och besegras, ett stort utrymme.

Vi kan naturligtvis se amazonerna som en symbol för perserna, arvfienten från öster som nyligen besegrats. Men i exempel från Athen finns också, enligt mitt förmenande, en vilja att i konsten skildra den manliga överlägsenheten som dominerade samhällslivet.

Man kan också fråga sig varför det erotiska amazonmotivet blev så populärt i konst och litteratur. I det germanska

forts. Amazonerna...

området finns berättelser om sköldmör, varav den mest namnkunniga är Brynhild i Völsunga-sagan. Dessa sköldmör är mycket krigiska till sin natur, men när de möter hjälten förvandlas de till hängivna älskarinnor.

En dansk litteraturforskare, P. Meulengracht-Sörensen, har hävdad att denna typ bär inom sig två oförenliga motsatser. Men genom att hennes "manliga" sida besegras, blir hon den ideala hjältebruden. Likväl fortsätter hon att vara en avvikelse från den ideala kvinnan och hennes öde beseglas vanligen genom en både ond och bråd död.

Hur vi än vrider och vänder på amazonmyterna, kommer vi således slutligen fram till att dessa egentligen bär på en negativ kvinnoyn, nämligen den att kvinnor inte klarar av att vara självständiga. Det bittra resignerade uttryck som speglas i många antika avbildningar av amazoner förstärker detta intryck. De förkroppsligar ingenting annat än patriarkatets myter.

DEN HÄR SALVAN
GÖR ER DELS YNGRE
OCH VACKRARE,
DELS SNABBARE!

Maratonmiraklet

De tiotusentals löpare som har anmält sig till Stockholm Maraton har alla fått ett inbetalningskort för inköp av salvan Sports Rub, som enligt reklamen ska motverka mjölksyrabildning i musklerna och förebygga muskelsmärter.

I DN 13/1 1993 berättade Björn Ekblom, professor vid Idrottshögskolan, om tester som visade att salvan var helt meningslös. Eftersom den knappast trängde in genom hudens hornlager kunde den inte påverka mjölksyrabildningen.

Trots att salvan saknar bevisad effekt har riksidrottsförbundets informationschef Lars Röhne skriftligen rekommenderat salvan. I DN-artikeln tog förbundets ordförande, medicinprofessorn Arne Ljungqvist, avstånd från rekommendationen. För att kunna rekommendera salvan krävs, menar Ljungqvist, en ordentlig medicinsk bevisning:

"Att salvan skulle kunna påverka mekanismer som sker djupt inne i vävnaderna är dessutom fullständigt gripet ur luften, rena larvet. En produkt som uppges ha medicinsk effekt ska ha genomgått laboratoriestudier, dubbla blindstudier och kliniska prövningar, och dessutom krävs en utvärdering av eventuella bieffekter. Att komma med löstryckta uttalanden från konsumenter håller inte, det är ett tyvärr alltför vanligt exempel på dålig vetenskaplig moral. Bevisskyldigheten ligger på den som kommer med ett påstående."

SOH

Varning för Waldorfskolor

Föräldrarna till en pojke med läs- och skrivsvårigheter vill utfärda en varning för Waldorf-skolor. Varningen var införd i tidskriften *Att adoptera*, som ges ut av Adoptionscentrum, nr 2/1993.

Parets son fick börja sin skolgång i en Waldorfskola. Det visade sig efter hand att han hade specifika läs- och skrivsvårigheter, dyslexi. Skolan var emellertid oförstående inför föräldrarnas upprepade påpekanden att barnet behövde särskild hjälp. I sin artikel nämner de tre orsaker till detta: pedagogiken, de praktiska omständigheterna och personfaktorer. Deras redogörelse för de första två av dessa faktorer är så intressant att vi citerar den i dess helhet.

”Waldorfpedagogiken bygger på den av Rudolf Steiner grundade antroposofin, en lärobyggnad om vilken man med ett Tegnér-citat kan säga: 'Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.' Undervisningen i waldorfskolor utmärks bl a av att eleverna tillverkar sina läromedel själva. Elever med svårigheter att forma bokstäver har alltså inga förebilder i läroböcker att utgå från. Kreativitet betonas men på bekostnad av struktur och lättöverskådlighet. Vi fann efter en tid att vår son inte alls fick den hjälp han behövde och påtalade hans svårigheter. Från skolans sida bagatelliserade man detta på ett häpnadsväckande sätt. Vi hade flera samtal med lärare och företrädare för skolans

styrelse, som alla förordade den vänta-och-se-attityd, som är katastrofal för barn med dyslexi. De behöver i stället intensiv specialpedagogisk träning. Utebliven hjälp leder till misslyckande och ett knäckt självförtroende. På så sätt kan ett pedagogiskt fiasko utvecklas till en social katastrof för den enskilde eleven. Sådant förekommer säkert i alla skolor, men waldorfpedagogiken torde öka risken. Till slut lyckades vi – mot slutet av vårterminen och efter mycket argumenterande – få en extra lärare till vår son, men denne saknade särskild utbildning och bedrev ingen konsekvent träning inriktad på hans svårigheter.

De praktiska omständigheterna kring undervisningen lämnar en del övrigt att önska i en nygrundad privat skola med ekonomiska svårigheter. Många waldorfskolor är utpräglat odemokratiska inrättningar, där stadgarna tillerkänner föräldrarna ekonomiskt ansvar och skyldigheter att städa lokalerna mm men ingen rätt att ha synpunkter på undervisningen. Sådant som är en självklarhet i grundskolan, till exempel skolskjutsar, skolmåltider och gymnastikundervisning, får en provisorisk prägel eller saknas helt.

Historien fick en lycklig upplösning. På sommarlovet fick sonen träffa en utomstående expert på dyslexi, som till skillnad från alla andra inblandade kom med utförliga och konkreta förslag till åtgärder. Sonen togs ur waldorfskolan och fick i stället börja i den kommunala grundskolan, där han trivs utmärkt och där han får den hjälp han behöver.

SOH

"Historien om Sverige" – en kulturskandal!

Anders Björnsson, journalist vid Sveriges Radio, har sammanställt fackhistorikernas omdömen om Herman Lindqvists historieskrivning. Hans artikel utmynnar i en hård kritik mot både författare och förlag.

Om jag vill åka säkert sätter jag mig inte i en bil utan bromsar. Om jag har högt blodtryck undviker jag att dricka öl i bastun. Om jag vill att mina barn ska lära sig något om äldre svensk historia, bör jag se till att de inte skaffar sig Herman Lindqvists bok "Från islossning till kungarike".

Detta arbete, det första i ett planerat nationalepos på tio band "i Carl Grimbergs anda", som det står i förlagsreklamerna, är nämligen en kulturell livsfara.

Det sakkunniga bemötandet av denna snabbt tillyxade historiebok har varit förödande negativt. Kritiken har gått långs två linjer.

Besnde rymdvarelser

För det första gör Lindqvist ingen skillnad mellan sanning och sägen. Han blåser liv i de gamla skrönorna och ger påhittade gestalter ur fornhistorien nytt liv. Joar Blå, en person som inte längre tillmäts någon betydelse "utanför Enköping med omnejd" (docent Thomas Lindqvist, i riksradians Vetandets värld 3/12), blir ånyo en stor kungamakare. Lindqvist sätter tilltro (s. 59 f) till UFO-anhängarnas besynnerliga teori om hållristningarna som verk av besökande rymdvarelser. Han ägnar sidor åt ett påstått slag vid Bråvalla hed, som skulle ha samlat hundratusentals slagskämpar från halva Europa - en drabning som är känd endast i sagalitteraturen och som

författaren, helt grundlöst, väljer att förlägga till mitten av 700-talet. Ibland verkar det som om Lindqvist rent av skulle vilja tilldela Oden historisk existens. Hans skrivsätt på denna punkt är "förledande", påpekar docent Torgny Nevéus i en anmälan (UNT 21/10-92); han "blandar ogenerat de rent mytiskt-litterära figurerna med sådana existenser som forskningen någorlunda säkert har kunnat identifiera".

Herman Lindqvist vänder sig nu inte till den historiska fackkunskapen utan till den breda allmänhet som sägs sakna historisk bildning. Och det är det som gör saken så allvarlig. En historieprofessor, som suttit på arkiv och i seminarierum i hela sitt liv, kan utan svårighet avslöja Lindqvist som humbug. Det ingår så att säga i hans tjänsteåliggande. En icke-expert som vill veta något om svensk historia genom att läsa vad Lindqvist skriver har små möjligheter att värja sig. Han blir desinformerad. Närmare ett århundrades källkritiska forskningar i den äldre historien görs nu om intet. Ett medeltida mörker lägrar sig över sinnen.

Dåligt påläst

För det andra har kritikerna anfört ett otal exempel på hur Lindqvist, som en följd av dålig beläsenhet och allmän slarvighet, förmedlar rent osanna uppgifter. Birgit Sawyer, docent i historiska i Göteborg, och Peter Sawyer, tidigare profes-

sor i historia vid University of Leeds, båda eminenta kännare av skandinavisk forn- och medeltid, pekar på att Lindqvist "inte känner till de senaste årtiondenas forskning på området" (SvD 1/11). Som om det ändå räckte med det! Erik Lönnroths och bröderna Lauritz och Curt Weibulls banbrytande insatser ligger alla före 1940 och förtigs av den flyhänte historiekåsören.

Nordens störste diktare någonsin, Snorre Sturlasson, påstås av Lindqvist (s 49) ha levt på 900-talet - i så fall måste han ha varit uråldrig när han dräptes av den norske jarlens män vid sin källa i Reykholt 1241. Om Karl Knutsson Bonde, verksam i mitten av 1400-talet, sägs (s 364) att han "gjorde allt" för att hålla ihop den sk Kalmarunionen, "i alla fall så länge han själv var obestridd unionskung". Men som medeltidskännaren, professor Lars-Olof Larsson konstaterar (Smålandsposten 19/10), var Karl Knutsson aldrig unionskung och hans främsta politiska målsättning var att hålla Sverige utanför unionen. "Riktigt dålig historia", kallar Larsson Lindqvists skamliga hopkok på lögnar och okunskap ("härresande felaktigheter", är en annan av Växjö-professorns karakteristiker).

Grimberg

Som flera recensenter av Herman Lindqvists opus anmärkt är det närmast en oförsämdhet att jämföra denne "sommarpratare" (docent Jan Lindegren i DN 19/10) med den store föregångaren Carl Grimberg.

Grimberg var docent i historia och lämnade en lovande universitetskarriär för att helt ägna sig åt folkbildning. Hans stora arbete i nio band tillkom under elva år (1913-24), med supplementbanden

(1932-38) ytterligare sex år. Grimberg skilde samvetsgrant på dikt och verklighet; han införde fylliga och uppdaterade litteraturförteckningar och forskningsöversikter i sin framställning.

Lindqvist går tillväga på rakt motsatt sätt. Han ska ha fram flera band om året. Hans källredovisning är godtycklig och antikverad; hans egen historiska skolning är grund; det mesta tycks han ha läst för första gången, parallellt med skrivandet, så osmält ter det sig ut. "Ett närmast antiintellektualistiskt ointresse för historiska sanningsfrågor", är Lundadocenten Lars-Arne Norborgs understatement (SDS 7/11).

Propagandakampanj

Lars-Olof Larssons förhoppning att verket inte får någon Grimbergs framgång är befogad, men kanske inte alldeles realistisk. Ty Norstedts, vårt största fackboksförlag med uppenbara finansiella svårigheter, har lanserat den som seriös

populärvetenskap i en bred propagandakampanj.

I december var den Månadens Bok; biblioteksförsäljningen har man redan säkrat genom en anmälan i Bibliotekstjänst sambindningskatalog, där en fd poet, "med betyg i litteraturvetenskap", intygar att Lindqvist "inte blir ovederhäftig" och att han är "ordentligt påläst", ett svårslaget rekord i lögnaktig marknadsföring.

Nu kan inte hela skulden läggas på Herman Lindqvist - fullblodsentusiast med ett uppskruvat livs- och arbetstempo. Norstedts, Grimbergs gamla förlag, borde ha insett att mannen inte varit uppgiften vuxen. Och om man ändå velat ha honom som säljande omslagspojke borde man ha utsatt hans text för en hårdhänt sak- och faktagranskning.

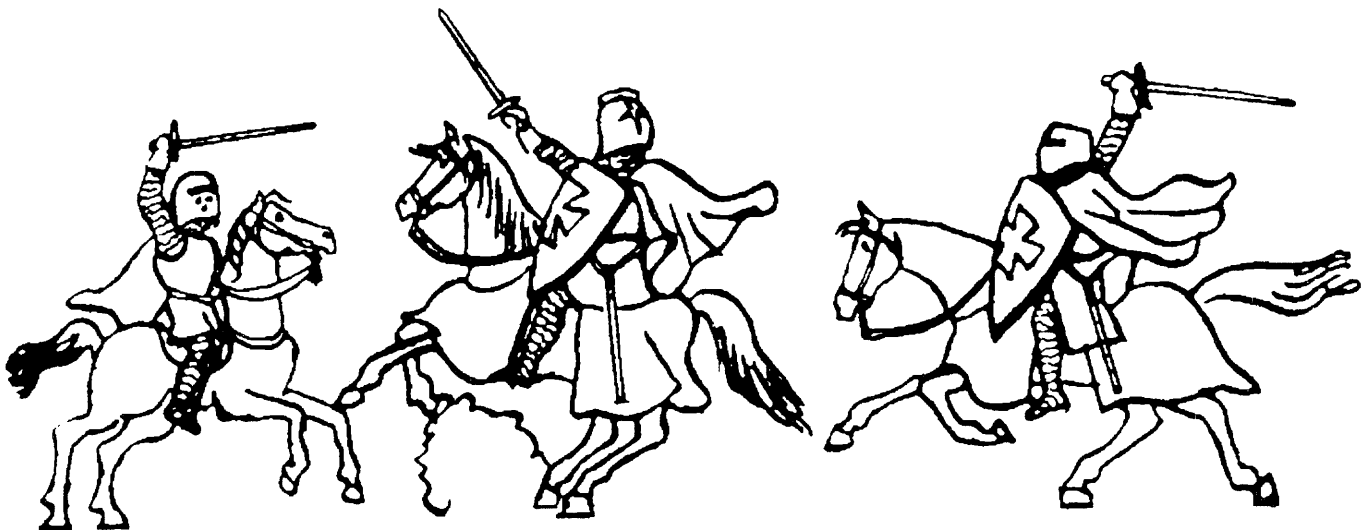
Nu tycks detta inte ha skett i någon större utsträckning. (Historiska museets chef, Ulf-Erik Hagberg, som i sin tur har anlitat Lindqvist som "historisk expert"

för det påkostade utställningsprojektet "Den svenska historien", har enligt uppgift godkänt aktstycket; därmed har han förlorat en stor del av sin vetenskapliga trovärdighet.) Inte heller har man övervägt att lägga ut ett eller flera band i serien på yrkesfolk.

Detta gör "Historien om Sverige" till en veritabel kulturskandal. Norstedts borde i eget intresse avbryta utgivningen av Lindqvists nationalepos. Har man inte det kuraget (eller skadeståndspengar att tillgå) måste förlaget ofördröjligen dra in första bandets upplaga, rätta saken däri och revidera texten i de stycken där kritiken har varit som oförsonligast. Ett par generationers historieintresse kan annars komma att förmörkas av denna illgärning.

Anders Björnsson

Fotnot. Denna artikel publicerades i Finanstidningen 18/11-92 ("En veritabel kulturskandal!"). Sedan dess har Bib-

Pressklipp

fortsättning från förra sidan

liotekstjänsts granskningsnämnd beslutat att sända ut första delen av Lindqvists Sverigeserie till förnyat utlåtande. Lektören, professor Göran Rystad, yttrar bland annat i ett starkt reserverat utlåtande: "Vad man skulle önska är större omsorg vid faktakontroll och faktiskt också här och där en uppstramning av språket, som ibland tenderar till att bli något slapt och slarvigt. I båda fallen är det fråga om att ge sig tid." Norstedts förlag har sålt första upplagens 140.000 exemplar slut, innan det enligt egen uppgift inför en andra upplaga har korrigerat förekommande felaktigheter: hur omfattande den revisionen har blivit är för tidigt att yttra sig om.

Jag har även i andra sammanhang berört Lindqvists "historiska" framfart; så i Ordfront Magasin 1/93 ("I fablernas värld"), där den historiska mytfabrikanen sätts i relation till läroplanskommitténs förslag till mycket drastiska bantningar av historieämnet i grundskolan, samt i det finlandssvenska veckomagasinet Ny Tid 1/93 ("Ett medeltida mörker"), där Lindqvists roll i museiprojektet "Den svenska historien" kommenteras. Det senare dissekerade jag i Folkvett 2/92 ("Den svenska historien?").

Hästsco bra för låntagare?

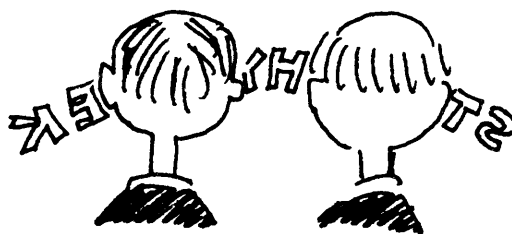
De som lånar pengar hos Stads- hypotek får kundtidningen Dialogen. Nr 4/1992 gjorde reklam för hästskors lyckobringande kraft.

"Helt klart är att hästskor som lyckobringare varit och är fortfarande viktiga för många människor. Fråga bara taxichaufförerna i London som gärna vill ha ett bilnummer med den hästskoliknande bokstaven U. Eller Lord Nelson som hade en hästsko på fartyget Victorias mast under slaget vid Trafalgar. Nu kan du skaffa en egen lyckobringande hästsko genom Dialogen."

Enligt beställningsblanketten kostar

DE HÄR HÄST-
SKORNA HAR
VERKLIGEN
VARIT LÖNSAMMA!

JÄ, VILKEN
TUR ATT VI
LANSERADE
DEM!

VISST KAN HÄSTSKOR
BETYDA TUR...

denna lycka 250 kronor. Att hästskon är lyckobringande är väl ungefär lika säkert som att företagets räntesatser är skäliga.

Poltergeist

Hemmets Journal nr 6, 1993 berättade om ett "ovanligt spökfenomen" i familjen Boulter's hem i Leicester, England. Ett varmt klibbigt slem dyker upp överallt i huset: i tekoppar, i tvättmaskinen, på maten i kylskåpet, på väggar och golv, på möbler, etc. "Ingen har sett när det bildas", berättar Doris Boulter. Olika medier har besökt hemmet för att försöka fördriva det onda. Alla misslyckades, och åtminstone en av dem fick slem med i sin portfölj när han gick därifrån.

Åttaåriga Luke säger i artikeln: "Det blir värre när jag har varit stygg."

Livets Ord-metoder i Svenska Kyrkan?

Sydsvenska Dagbladet den 2/1 1993 berättade om de s k förbönsgudstjänsterna i Fässbergs församling i Mölndal. Sista söndagskvällen varje månad ägnar man åt gudstjänster där den som så vill kan komma fram till altaret för individuell förbön och för att bli smord av prästen med invigd olja. Sydsvenskan återger också (i allt annat en kritiska ordalag) en berättelse om hur en kvinnlig församlingsmedlem mirakulöst hade blivit kvitt en cancersvulst i bröstet, "stor som en mindre potatis", direkt efter förbönen.

Församlingens kyrkoherde Gunnar Lindskog beskriver i artikeln denna gudstjänstform som en del av den kyrkliga förnyelsen. Må så vara. Men om han – uttalat eller outtalat – inger sina gudstjänstbesökare förhoppningar om att förböner kan ersätta läkarbesök är han inne på farliga vägar.

UFO i lågkonjunkturen

Dagens Nyheter (19/3 1993) intervjuade Håkan Blomqvist vid UFO-Sverige med anledning av att organisationen fått projektanställa två arbetslösa ungdomar med arbetsmarknadsmedel. Ungdomarna, som är handplockade av föreningen, ska under ett halvår arbeta med att bygga upp ett bildarkiv och en databas över UFO-observationer.

"I dåliga tider ökar alltid intresset för UFO", säger Håkan Blomqvist. "Även intresset för religiösa sekter och ockulta föreningar ökar, och en del påstår ju att det är ockultism vi ägnar oss åt. Det är bland annat denna missuppfattning vi vill komma åt med hjälp av den seriösa och kritiska forskning vi utför."

SKRIK INTE SÅ
FÖRBANNAT,
HERR JANOV!

Sista skriket i primalterapi?

Artur Janov gjorde sig berömd i början av 1970-talet med sin idé om det förlösande skriket. Han har nyligen kommit ut med en ny bok i ämnet, "Det nya primalskriket" (Wahlström och Widstrand). I *Väl och ve* nr 10, 1992, intervjuas Hannah Burvall, fd primalterapeut, som varnar för att människor som söker sig till Janov kan fara mycket illa.

Janov har råkat i konflikt med nästan alla de terapeuter som han utbildat. Därför säger han nu, efter att ha utbildat primalterapeuter i tjugo år, att han inte har några färdiga terapeuter att rekommendera. Enligt Burvall beror konflikterna på att Janov inte tål kritik. Terapeuterna är för honom utbytbara redskap som han vill kontrollera.

Astrologi för rädisor

Lokaltidningen för norra Stor-Stockholm och Västerort innehöll den 5 oktober 1992 en artikel under den trovissa rubriken "Trädgårds'astrologi" ger bättre rädisor". Artikeln handlar om den antroposofiska idén att man ska så och skörda på astrologiskt utvalda tidpunkter.

Sedan 1977 ger biodynamiska föreningen ut en Så- och skördekalender med anvisningar om när man ska så och skörda olika grödor i enlighet med "månens ställning i förhållande till stjärnhimlens djurkretsar". Morötter ska sås på dagar som gynnar växtens rotutveckling, spenat på dagar som gynnar bladmassans tillväxt, etc. Det hela sägs vara grundat på mångåriga experiment på rädisor av den tyska forskaren Maria Thun.

Den anonyma journalisten intervjuade

ANTROPOSOFISK
FRÖPÅSE

de också Kjell Arman på Biodynamiska föreningen i Järna, som sa: "Det här är mer än en teori. Det har förekommit forskning och försök i över 30 år. Till

exempel har man gjort försök där man sått från samma påse varje dag flera dagar i sträck och hittat skillnader. Visserligen inte så stora, men ändå."

Innehållsrikt kuriosakabinett

Jan Bondeson:

Medicinhistoriskt kuriosakabinett
Kiviksgårdens förlag, 1992.

Jan Bondeson, som är läkare vid Malmö Allmänna Sjukhus, bygger denna essäsamling på omfattande medicinhistoriska källstudier. Det grundliga förarbetet tynger dock inte boken, utan tvärtom präglas den av en medryckande berättarglädje.

Ordet "kuriosa" är högst betecknande för innehållet. Här handlar det inte om den medicinska vetenskapens framsteg, utan om allehanda besynnerligheter: människor med svans, skendöda människor, kvinnor som föder kaniner... Det är inte alltid lätt för lekmannen att veta vilka av dessa fenomen som är myt och vilka som är verklighet, men Bondeson reder ut den saken på ett vetenskapligt förtroendeingivande sätt, samtidigt som han förmedlar en hel del kulturhistoria.

Spontan självförbränning

Bokens första essä handlar om spontan mänsklig självförbränning. Under århundraden trodde man att människokroppen kunde fatta eld och brinna upp utan tillförsel av bränsle. Främst ansågs detta drabba drinkare, vars kropp hade blivit mera brännbar genom att dränkas in i alkohol.

Denna föreställning levde kvar märkligt länge. Ännu vid mitten av 1800-talet var spontan självförbränning ett "faktum" i medicinska handböcker. År 1848 utkom en tysk doktorsavhandling där fenomenet förklarades med elektriska strömmar som skulle bildas i kroppen, och som skulle spjälka kroppens vatten till syrgas och vätgas, som sedan antändes av en elektrisk gnista. Så sent som 1888 publicerades en okritisk fallbeskrivning i den ansedda *British Medical Jour-*

nal, och diagnosen självförbränning ställdes av en amerikansk läkare år 1892.

Under andra halvan av 1800-talet trängdes tron på självförbränning tillbaka inom läkarkåren. Orsaken till detta var en serie vetenskapliga undersökningar som klarade att kroppens vätskeinhåll hindrar självförbränning, hur fet och alkoholiserad man än är.

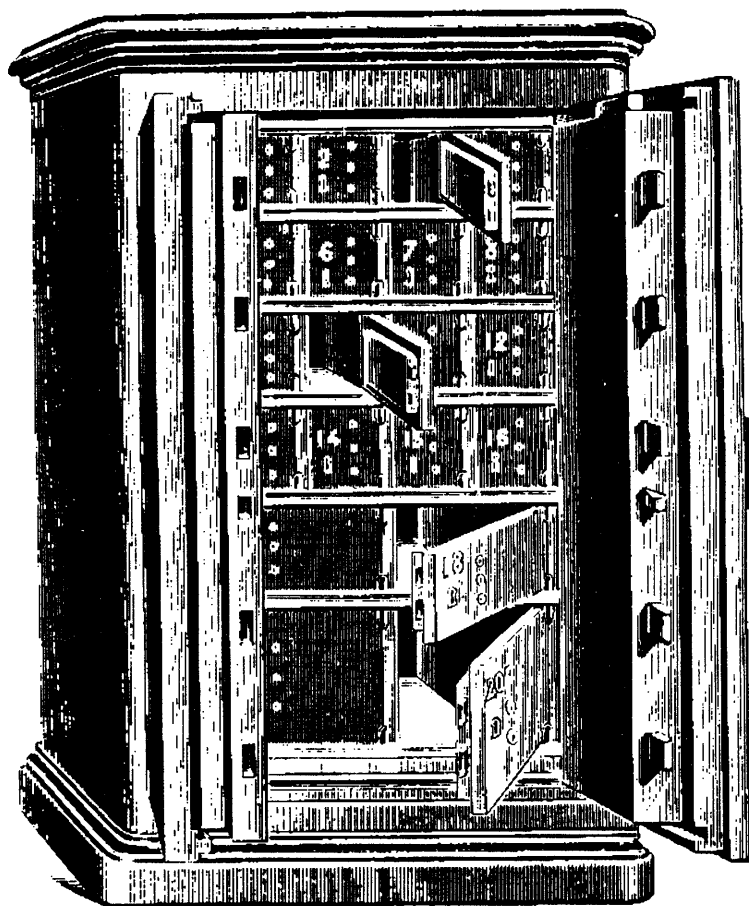
Ännu i början av 1900-talet var tron på spontan självförbränning vanlig i nykterhetsrörelsen inom Sverige och Norge. Drinkare ansågs brinna med blå låga, och det enda medlet att släcka branden ansågs vara urin.

"Det brann blå låga på Zakris i Hester, medan han låg i sängen. Den kom

upp ur munnen. Hon [hustrun] skrevade över honom och släckte genom att pessa i mun på honom; det skulle vara fruntimmer till det. Sen söp han inte mer."

Grodor i magen

Långt in i modern tid har människor trott att ormar, ödlor och grodor kunde leva och föroka sig i den mänskliga matsmältningskanalen. Denna tro omfattades även av läkare och akademiker. Linné skrev t ex att bukgrador var en "ganska rar sjukdom, men däremot så fäselig". Ända fram till mitten av 1800-talet skrevs det mycket i de medicinska tidskrifterna om grodor och ödlor som magparasiter.

Paddkräkerskan Catharina Geisslerin kräktes på 1640-talet upp sammanlagt 68 grodor, paddor och ödlor. År 1833 kräkte Henriette Pfennig upp elva grodor. Den senares grodor undersöktes av en läkare vid namn Sander. Han "såg till att dissekera en av de uppkräkta buk-grodorna och fann till sin förvåning att dess mage var full av halvsmälta insekter och även innehöll en nästan intakt skalbagge! Sander utförde också en del försök där han placerade de förmenta buk-grodor som ännu levde i varmt vatten för att undersöka deras förmåga att överleva i magens tempererade klimat: resultaten talade starkt för att dessa amfibier saknade förmåga att överleva någon tid inom människokroppen."

Efter detta anställdes förhör med fru Pfennig, som erkände att hon hade tagit grodor i sin kjortelficka och låtsats kräka upp dem. Dr. Sanders uppsats om Henriette Pfennig kom starkt att bidra till att tränga undan tron på buk-grodor.

Födde kaniner

Ett närbesläktat fenomen är "kvinnan som födde kaniner", en medicinsk sensation från 1720-talets England. Hon överförde kaninkroppar, som hennes make först styckade, från kjolfickan till vagina, varifrån de togs ut under kraftiga simulerade födslovåndor. Det medicinska etablissemanget lät sig duperas, men hon blev avslöjad av en vaktmästare som hon hade försökt muta till att smuggla in kaniner.

Så sent som år 1921 skrevs det i norska tidningar att Rikshospitalet hade misslyckats med att avlägsna en huggormsfamilj som levde i en ung kvinnas mage. Enligt pressrapporterna hade en orm krälat nedför strupen på henne då hon sov, och sedan ynglat av sig nere i magen. Sjukhuset dementerade historien. Ursprunget till skrönan var förmodligen en ovanligt stor spolmask som hade

hittats vid en bukoperation på Drammens sjukhus.

Förr brukade kyrkorna ofta, utöver helgonrelik, förvara ben som sadades härröra från forntida jättar (som ska ha levat före syndafloden). På 1600-talet förevisades i Frankrike skelettet av en 7,5 meter lång jätte, som hade hittats i en åker. (Skelettet finns bevarat, och är – korrekt arrangerat – ett mastodontskelett.) Vid början av 1700-talet förevisades vid Uppsala Universitet ett skelett, som man ansåg härröra från en jätte från tiden före syndafloden. Emanuel Swedenborg (!) avslöjade dock att det var ett felarrangerat skelett av en val. De skelettdelar av "jättar" som förevisades i kyrkorna förefaller också att oftast ha härrört från antingen valar eller elefanter.

En märklig "jätte" grävdes upp ur jorden år 1869 i Cardiff, New York. Den var en förfalskning tillverkad av en tobakshandlare som hade råkat i gräl med en väckelsepredikant vid namn Turk. Den sistnämnde försvarade enträget Bibelns berättelser om jättar före syndaflodens tid.

I syfte att spela predikanten ett spratt grävde tobakshandlaren ned en noga preparerad staty av en jätte i en åker, och arrangerade så att den strax efteråt återfanns vid en brunnsgrävning. Upptåget fungerade bättre än väntat, bl a betalade Turk för att få visa upp "jätten" vid sina väckelsemöten. Den gode tobakshandlaren tjänade en god slant på sitt spratt innan en tidningsreporter lyckades avslöja hela historien.

Skendöd

På 1800-talet fanns en utbredd skräck för att begravas levande på grund av läkares misstag. På flera håll i Tyskland inrättades särskilda likhus där liken skulle ligga en tid innan de begravdes. Varje lik försågs med ett snöre vid handen,

som kopplades till en ringklocka, och inrättningen var bemannad med läkare som hade tillgång till all den utrustning som kunde behövas för att hjälpa en skendöd som ringde på hjälp.

Detta var inte fullt så tokigt som det låter idag; under det tidiga 1800-talet hade man nämligen ännu inga klara kriterier för dödsförklaringar. Men år 1846 vann fransmannen Bouchut en stor pris-summa med sitt förslag till diagnoskriterium. Hans förslag var att man skulle lyssna på hjärtat med det då nyuppfunna stetoskopet. Bouchut fördömde likhusen, och menade – helt riktigt – att en hjärtauskultation var tillräcklig för att med säkerhet fastställa döden.

Missbildningar

Liksom andra medicinska kuriosakabinett ger Bondesons kabinett stort utrymme åt missbildningar. Människor med svans är inte enbart en myt, berättar han, utan det finns ett 160-tal dokumenterade fall av denna missbildning.

Detta är för barnläkaren "en sällsynt och lättbehandlad åkomma; de amputeras så snart som möjligt, såvida inte barnets föräldrar, som i ett fall från Indien, yrkar på att barnet ska få behålla sin svans så att de ska kunna tjäna pengar på att ställa ut det".

Mycken elände passerar revy i denna bok, men för den som är intressad av det kuriösa är det ändå god underhållning. Det sorgliga är dock att våra dagars kvacksalveri och "alternativmedicin" utgör underlag för ett kuriosakabinett med lika absurda inslag som de som presenteras i denna bok.

Sven Ove Hansson

Vardagsvisdom ifrågasatt

Alfie Kohn

Pojkar är bättre i matte än flickor

Prisma 1992.

Den amerikanske journalisten Alfie Kohn började för några år sedan intressera sig för motsäggande ordspråk. Många av våra vanligaste ordspråk och talesätt utgör rena motsatspar:

”Lika barn leka bäst” – ”Motsatser dras till varandra.”

”Man lever så länge man lär.” – ”Det går inte att lära gamla hundar att sitta.”

Så småningom övergick hans intresse till sanningshalten hos vardagliga talesätt överhuvudtaget, alltså inte bara de som låter sig inordnas i motsatspar. Resultatet har blivit en mycket underhållande bok, där han ifrågasätter ett stort antal allmänt omfattade talesätt. Ett exempel:

”Man ska inte bada direkt efter att ha ätit.”

Denna ”folkliga visdom” verkar härstamma från en broschyr som Röda Korset publicerade för ett femtiotal år sedan. Där hette det att den som badade efter maten riskerade magkramp som kunde få dödlig utgång. Vid sina efterforskningar bland experter fann Kohn ingen som ansåg att någon sådan magkramp över huvud taget förekommer. Badare kan drabbas av kramp i vader, fötter och händer, men risken för detta påverkas inte heller av måltider.

”Man får finnar av choklad.”

Hudläkaren James Fulton utförde ett experiment där acne-patienter fick vräka i sig stora mängder choklad. Några effekter på huden gick inte att upptäcka. (Det

finns människor som får utslag av choklad, men det är inte fråga om acne.)

”Starkt kryddad mat är dålig för magen.”

Det har gjorts experiment både på friska försökspersoner och på magsårspatienter, men ingen effekt på magslemhinnan har kunnat upptäckas. Bl a har indiska läkare gjort experiment där magsårspatienter fick ett tillskott av tre gram chilipulver på maten varje dag. Magslemhinnorna var opåverkade, och magsåren läkte lika bra som hos kontrollgruppen.

”Man förstör sina ögon genom att läsa i mörker.”

Något experiment har Kohn inte att hänvisa till (annars är det en otrolig mängd märkliga experiment han lyckats söka fram). Däremot citerar han det amerikanska ögonläkarsällskapet, som kärnfullt uttalat: ”Att läsa i svagt ljus kan lika litet skada ögonen som ett foto taget i svagt ljus kan skada kameran.”

”Man kan påverkas av subliminal reklam.”

De flesta har väl hört talas om det marknadsföringsexperiment år 1957 då en biopublik ska ha förmåtts att köpa mer coca-cola och popcorn till följd av korta, för dem själva omärkbare, exponeringar på duken av orden ”Drick Coca-Cola” och ”Ät popcorn”. Men, som Kohn framhåller, detta experiment har enbart rapporterats i massmedia, och således aldrig i form av en seriös vetenskaplig rapport. Dessutom har åtskilliga försök att upprepa experimentet misslyckats. Subliminal reklam verkar inte att fungera (men det finns ju många andra sätt att lura konsumenter...)

”Honsyrsor äter upp hannen strax före (!) kopulationen.”

Modern forskning visar att så inte är fallet. De tidigare föreställningarna om detta förefaller att bero på undersökningar där forskarna hade stört syrshonnorna så till den milda grad att de blev aggressiva och började äta hannarna, vilket de annars inte skulle ha gjort.

”Man blir förkyld av att kylas ner.”

Också detta förefaller att vara fel. 1958 gjordes försök i vilka 400 försökspersoner utsattes för förkylningsvirus och också för temperaturer på antingen -12 grader Celsius (med överrock), +15 grader (i underkläder) eller +26 grader. Försökspersonerna blev sjuka i ungefär samma omfattning.”

Kohn redovisar också ett antal experimentella studier av hur förkylning smittar. Den huvudsakliga smittvägen synes vara A's näsa → A's fingrar → B's fingrar → B's näsa. Detta bekräftades i en studie där försöksledaren uppmanade ”flera infekterade försökspersoner att snyta sig i näven och sedan stryka över fingrarna på femton andra personer som, i sin tur, måste röra vid sina näsor.” Elva av de femton blev smittade.

Förkylningsvirus sprids också via hosta och nysningar, men inte lika effektivt som via handkontakt.

Förkylningsforskning kan ta sig märkliga former. ”I ett experiment som Dick och hans kolleger gjorde 1984 visade de att till och med *att kyssa* en sjuk person troligen var säkert: av sexton personer som pussade en infekterad person under åtminstone en minut, blev bara en förkyld.”

Det kan inte finnas många läsare som kan läsa denna bok utan att komma på

Bibliografi om mystiska djur

sig själv med att oreflekterat hysa ogrundade uppfattningar. Många av dessa är måhända oskyldiga, men en del kan rent av kosta människoliv. Det gäller till exempel uppfattningen att dödsstraff avskräcker presumtiva våldsbrottslingar.

Den empiriska forskningen tyder tvärtom på att dödsstraff *ökar* förekomsten av våldsbrott. Kohns förklaring till detta är mycket trovärdig. Brottslingar är mera benägna att göra som staten gör än att göra som staten säger att de ska göra.

Osedvanligt mycket sunt förnuft på 192 sidor, och dessutom ett levande motbevis mot föreställningen att skeptiker är tråkiga. (Fast det är ju sant, någon *vetenskaplig* undersökning som motbevisar *det* talesättet verkar inte att finnas.)

SOH

Lars Thomas:

Mystiske Dyr. En guide til information om søslanger, havuhyrer, afskyelige snemænd og andet godt. Del 1-3, Andersen Bogservice, Vanløse 1989.

Utforskarna av sjödjur och likartade varelser brukar kalla sin verksamhet "kryptozoologi". Gränsen till "pseudo-zoologi" är ofta flytande.

Lars Thomas har sammanställt en bibliografi med över 3000 referenser till litteratur om mystiska djur. Den består av tre små häften. Den är danskspråkig, men tar också upp litteratur på de stora internationella språken.

Det första häftet innehåller, efter några sidor med allmänna referenser, nästan 50 sidor hänvisningar till litteratur om sjö- och havsdjur. Listan är alltså mycket lång och därmed svår att hitta i. En uppdelning t ex efter "fyndort" hade gjort den mera hanterlig.

Det andra häftet inleds med ett trettioal sidor referenser om snömannen

och andra människoliknande varelser. Därefter kommer 14 sidor referenser om "Forskelligt", dvs diverse varelser. Tyvärr är de flesta titlarna ganska intetsägende, varför det är svårt att få klarhet i vad artiklarna handlar om. Att döma av de mera specifika titlarna är de "kryptozoologiska" varelserna ofta förstörade varianter av säkerställda arter: jättebävvar, jättekatter, jättefåglar, jätteormar, etc. Häftet avslutas med åtta sidor om iakttagelser av djur som tros vara utdöda, t ex mammutar. (Av någon anledning har dock iakttagelser av dinosaurier inte förts till denna avdelning, utan blandats ut i "Forskelligt".)

Det tredje häftet innehåller författar- och titelregister.

En bibliografi av detta slag är av större intresse för folklivsforskningen än för zoologin. Den hade varit av betydligt större värde om ämnesuppdelningen hade varit mera noggrann och om de artiklar vars titel är intetsägende hade försetts med någon antydning om vad de handlar om.

Sven Ove Hansson

Jung och nazismen

Jung och nazismen, temanummer av *Res Publica* (nr 21, november 1992)

Vilken betydelse kan det ha att en forskare har varit medlem i nazistpartiet? Finns det något samband mellan t ex Martin Heideggers filosofi och hans aktiva engagemang i nazistpartiet (där han en tid verkar att ha försökt bli något slags chefsideolog)? Finns det något samband mellan Konrad Lorenz etologi och hans stöd för nazismens syn på den mänskliga biologin? (Även han var medlem i nazistpartiet.)

En tredje intellektuell "storhet" har blivit utsatt för en alltmer inträngande debatt av detta slag: psykoanalytikern Carl Gustav Jung. Tidskriften *Res Publica* har gjort denna diskussion tillgänglig på svenska i sitt senaste temanummer, som innehåller ett flertal bidrag i ämnet.

Strax efter nazisternas maktövertagande 1933 blev Jung ordförande för ett internationellt psykotereapeutiskt sällskap, som i praktiken dominerades av sin pronazistiska tyska sektion. Han såg möjligheterna för sin terapiriktning i ett samarbete med den tyska regimen. I november 1933 skrev han i ett brev att "Göring är en mycket älskvärd och förnuftig man, så jag har de bästa förhoppningar om att vi ska kunna samarbeta."

Pronazistiskt

Jung gjorde vid denna tid en rad tydligt pronazistiska uttalanden. I en intervju i Radio Berlin den 26 juni 1933 fick han frågan hur han såg på den nazistiska idén om ledarskap, till skillnad från demokratiskt valda representanter. Svaret innebar ett tydligt stöd till nazismens synsätt:

"Som Hitler sa nyligen måste Führern kunna var ensam och ha modet att gå sin egen väg. Men om han inte känner sig själv, hur skall han då kunna leda

FINNS DET INTE ETT
SPECIELLT NAMN PÅ
DEN SORTENS
BETEENDE ?

andra? Därför är den sanne ledaren alltid en man som har modet att vara sig själv, och som inte bara kan se andra i vitögat utan också sig själv. Varje rörelse kulminerar organiskt i en ledare som i hela sitt väsen förkroppsligar den folkliga rörelsens mening och syfte. Han är en inkarnation av nationens psyke och dess spjutspets."

Jung var antisemit, vilket han vid denna tid gärna visade offentligt. I december 1933 skrev han:

"Verkligt oberoende och insiktsfulla människor har sedan länge insett att den faktiskt bestående skillnaden mellan germansk och judisk psykologi inte längre bör döljas, ett förhållande som vetenskapen endast kan ha gagn av."

Den germanska själen

I en uppsats publicerad år 1934 gick han till direkt angrepp mot Freud med antisemitiska argument:

"Lika litet som sina germanska anhängare förstod han sig på den germanska själen. Har inte nationalsocialismens mäktiga uppenbarelse, som världen

åser med förvåning, lärt dem bättre? Var fanns denna ojämförliga spänning och energi när ännu ingen nationalsocialism existerade? Djupt nere i den germanska själen, på den djupa botten som är allt annat än en kökkenmödding av orealiser-

bara infantila önskningar och olösta förtrytelser inom familjen."

I samma uppsats sa han att "Det ariska omedvetna har en högre potential än det judiska." Vidare:

"Juden, som är något av en nomad, har hittills aldrig skapat en egen kulturform och kommer såvitt vi kan bedöma aldrig att göra det eftersom alla hans instinkter och talanger förutsätter ett mer eller mindre civiliserat värdfolk för att utvecklas."

I ett brev år 1934 skrev han att "specifikt judiska synpunkter predikas offentligt i och med Freud och Adler, och då, som likaledes kan bevisas, synpunkter som till sin karaktär väsentligen är nedbrytande. Om regimen skulle finna det acceptabelt att detta judiska evangelium predikas, så må så vara. Annars finns ju möjligheten att regimen inte finner det acceptabelt."

Gemenskap med nazismen

Flera av författarna i *Res Publica* ser ett samband mellan å ena sidan Jungs pronazistiska hållning, å andra sidan hans psykologiska teorier. Anders Ramsay framhåller t ex att det mellan Jung och nazisterna fanns en "djupgående filosofisk gemenskap". Vad nazisterna främst uppskattade i Jungs lära var dess antiintellektuella karaktär, dess bejakande av irrationaliteten och myten.

Jung hävdade att det finns inte bara ett kollektivt undermedvetet gemensamt för alla människor, utan också ett "kollektivt psyke begränsat till ras, stam och släkt ovanför det 'universella kollektiva

Lysenko i Sverige

psyket". Han legitimerade därmed föreställningar om medfödda psykologiska skillnader mellan folk och raser.

Jungs handlingar och uttalanden under nazitiden kan inte försvaras med att han stod under tvång. Tvärtom var han, som Svend Aage Madsen skriver i *Res Publica*, en högutbildad person "boende i ett neutralt, demokratiskt samhälle och med kontakter med många människor världen över. En man som gång på gång varnades av människor han respekterade... En man som visste vad nazismen stod för och vad den i praktiken gjorde."

Ingen avbön

Lika litet som Heidegger gjorde Jung någon egentlig avbön efter kriget. Någon demokrat blev han heller aldrig.

År 1957, fyra år före sin död, redovisade han ett synsätt på socialister som i sin intolerans hade klara likheter med det synsätt på judar som han gett uttryck för tjugo år tidigare. Socialister var "latent sinnessjuka" och "skadedjur". De var en "farlig smittokälla" mot vilken massorna inte hade något försvar. Försvaret kunde därför inte ta demokratiska former, utan "[d]en uppgift som har ställts på vår tid riktar sig i första rummet till de ledande och inflytelserika, som har tillräcklig intelligens för att förstå situationen i vår tid."

Res Publica har gjort en viktig kultur-gärning genom att göra dokumentationen om Jung tillgänglig på svenska. Det är angeläget att visa på de starka historiska sambanden mellan å ena sidan förnuftsförnekelse och irrationalism, å andra sidan en antidemokratisk och förtryckande politik.

Sven Ove Hansson

Hans Lindquist:
Men det regnar ju i Moskva!
Natur och Kultur 1992.

Falukurirens redaktör har skrivit en bok om det svenska kommunistpartiets beroende av Sovjetunionen. Av särskilt intresse för Folkvetts läsare är avsnittet om Lysenko, den sovjetiske genetiker vars pseudovetenskapliga läror blev ortodoxi under Stalin.

Ny Dag och andra svenska kommunistorgan publicerade propagandaartiklar till förmån för Lysenkos idéer. År 1949 dristade sig läkaren och partimedlemmen Jan Ek till ett debattinlägg i partiorganet *Ny Tid* där han i hovsamma ordalag, utan direkt angrepp på Lysenko, efterlyste ett nyanserat synsätt. Han bemöttes i hårda ordalag av Knut Bäckström, ledamot i centralkommittén.

Enligt Bäckström måste biologin "givetvis liksom andra vetenskaper lämna sitt mystiska stadium, då den anses be-

härskad av slump och tillfälligheter". Eks inlägg stämplades som "försvar av den imperialistiska hungerpolitiken", och Lysenko hyllades för ett arbete som "tjänar freden och friheten". Eftersom den klassiska genetiken stred mot den dialektiska materialismen måste den, enligt Bäckström, vara felaktig.

En grupp läkare vände sig till *Ny Tids* redaktion med en fråga om den materialistiska dialektikens förhållande till verkligheten. Svaret de fick visar en intressant inställning till vetenskaplig metod:

"Den dialektiska materialismen måste bekräftas av varje ny vetenskaplig upptäckt, då den i motsats till alla tidigare filosofiska system inte framträder som en vetenskap över alla vetenskaper, utan intränger i alla natur- och socialvetenskaper och berikar sig själv med alla dessa vetenskapers bidrag under deras utveckling."

Tydligare kan det inte sägas att ideologin stod över vetenskapen

SOH

Livets mening

Robert Syk:
Måste livet ha en mening?
Brevskolan 1992

Detta är en studie(cirkels)bok om livsåskådningar och om de "eviga livsfrågorna". Här ställs de klassiska frågorna "Varför finns jag till? Vad är livets mening? Tar allting slut när jag dör?"

Boken tar sin utgångspunkt i biologin. Efter ett avsnitt om människans evolutionära ursprung och betydelsen av detta för moral och samhällsliv kommer författaren in på olika livsåskådningar: kristen, österländskt religiös och icke-religiös. Om det är någon av dessa som favoriseras i framställningen, så är det den icke-religiösa.

De "nyandliga" riktningarna får genomgående en kritisk behandling. Författaren framhåller t ex att själva begreppet "New Age" bygger på en astrologisk vidskeplighet.

"Genom sin svärmisk-optimistiska grundton och tjusningen som alltid ligger i nya alternativ har New Age fått ganska stort inflytande inom olika samhällsområden – på amerikanskt manér då gärnat kombinerat med business." Även antroposofin och scientologin behandlas på detta kritiska sätt.

Boken avviker från de flesta livsåskådningsböcker genom en lägre tolerans för vidskeplighet och ett större intresse för vetenskap. Den förefaller vara väl lämpad för dem som vill diskutera existentiella frågor utifrån ett sekulärt perspektiv.

SOH

Ellegård om Jesus

Alvar Ellegård:
Myten om Jesus. Den tidigaste kristendomen i nytt ljus
Bonniers 1992.

Från historievetenskaplig synpunkt är mycket litet känt om kristendomens tidigaste historia. Källmaterialet består till allt väsentligt av Nya Testamentets böcker, som emellertid är partsinlagor och därför starkt har ifrågasatts som källmaterial.

Bristen på säkerställd kunskap ger utrymme för olika tolkningar. I sin nya bok lägger språkvetaren Alvar Ellegård fram en tolkning som säkert kan bli uppfattad som i hög grad provocerande: Den Jesus vi läser om i evangelierna har aldrig funnits!

Ellegårds hypotes – han kallar den själv så – är att kristendomen i huvudsak går tillbaka till Paulus, och att de första kristna tillhörde den essenska grenen av judendomen. När Paulus och hans samtida talade om Jesus, syftade de på den essenska riktningens sedan länge bortgångne grundare. Först senare skapades föreställningen att Jesus var en person som levat samtidigt med Paulus. Evangelierna är till största delen fiktionslitteratur.

Detta är en spännande och mycket välskriven bok. Därmed är inte sagt att författaren har presenterat någon vattentät bevisning för sin hypotes. Det är också en fördel att han inte överdriver styrkan i sin bevisning. Tvärtom framhåller han noga källmaterialets brister, och ger på vägen läsaren en god lektion i källkritik.

SOH

Nya böcker

Erich von Däniken har gett ut en ny bok, *Stenarnas mystik* (B Wahlströms). Det är den första av hans böcker som översätts till svenska sedan 1982. Återigen handlar det om att olika fornfynd utgör "bevis" för forntida besök från främmande planetsystem.

En svensk bok om forntida astronauter har också nyligen kommit ut, *Högteknologi hos forntidens folk* (Valentin) av **Bo Lindkvist**. Boken går helt i von Dänikens stil.

Det verkar att finnas en god marknad för historieförfalskning just nu. **Ulla och John Hamilton** har gett ut *Oera-Linda. En fornfrisisk krönika* (Cradle publishing), som de uppger vara en bevarad 4000-årig krönika om ett fornfrisiskt folks öde. (Fornfriserna var en germansk folkstam.) Boken *Bygget kring mysteriet* (Monitor) av den nyligen avlidne f d länsbibliotekarien Fridrich Ochsner presenterar idéer om talmystik i byggnadsmåtten hos skånska kyrkor.

Ett annat tema som verkar att fortsätta attrahera läsare är mystiska tolkningar av kvantfysiken. *Kvantjaget* av **Danah Zohar** har nyligen kommit ut i en ny upplaga (MånPocket, Forum). Samma förlag ger också ut en bok av **Kjell Enhager** med den märkliga titeln *Kvantgolf*. Boken behandlar psykologiska aspekter på golfspel, och refererar till en mysticistisk föreställningsvärld.

Livets Ords förlag har gett ut en bok om New Age av **Texe Marrs**. Titeln är betecknande: *Satans plan för världsherravälde: New Age*. New Age framställs som ett led i Satans plan för att skaffa sig politiskt och religiöst världsherravälde. En annan bok i samma genre, *En gurus död* av **Rabindranath R Maharaj** har kommit i nyutgåva (Norman). Även här försvaras fundamentalistisk kristendom mot österländskt inspirerad andlighet.

UFO-böcker råder det ingen brist på. Den oförtröttlige **Boris Jungkvist** har kommit ut med en ny bok, *UFO. Bevis*

KVANTJAG SPELAR KVANTGOLF

säger en hel del om företeelsens utbredning i samhället.

TVå böcker om kristallers helande verkan har kommit ut: *Kristallhealing* av Eva Lindell Fors och Tiiu Serenander (Larson) och *Helande krafter* av Annika Langlé (Osiris). För den som vill förhindra ansiktets naturliga åldrande finns Joseph Corvos bok *Naturlig ansiktslyftning med zonerapi* (BW). En mera kritisk syn på naturmedicinen framkommer i *Från örtavkok till läkemedel* (Apotekarsocieteten) av Ivan Östholm, fd forskningschef på Astra.

Skrock av Christer Topelius (Rabén & Sjögren) är en exempelsamling på folktro. Detsamma gäller *Folklig spådomskonst* av Carl Herman Tillhagen (Fabel), som har kommit i ny upplaga.

för liv i rymden, där han återigen försäkrar att UFO är utomplanetariska besökare och att Jesus var rymdman. Jüri Lina skriver i *UFO-gåtan fördjupas* (Referent) om UFO-fenomen i Ryssland och Baltikum. Boken hör till de mera godtrogna i genren. Liksom Linas övriga skrifter ger den dessutom uttryck för en svårartad antisemitism.

Den som vill veta vad som verkligen kommer in i jordatmosfären från yttre rymden kan i stället läsa Peter Nilssons nya bok *Rymdlyjus* (Norstedt), som bl a behandlar meteoritnedslag och andra katastrofer.

Alternativkatalogen (Altera) är en förteckning över alternativmedicinska utövare i Sverige, fördelade på olika specialiteter som akupunktur och kiropraktik. Förteckningen omfattar cirka 5000 personer, firmor och organisationer, vilket

Fjärnskåderskan Saida Andersson har skrivit självbiografin *Mitt liv* tillsammans med journalisten Jeanette Mellvig (Richter). Ett annat medium, Doris Ankarberg, har skrivit sin självbiografi tillsammans med Örjan Björkhem: *Kontakt med andra världar?* Doris Ankarberg, *Mediet och människan* (Zindermans).

I *Forskningens livlina* (Folkuniversitetet) ger tre forskare sin syn på forskningsinformation. Ett viktigt inslag i populärvetenskapens svenska historia behandlas av Ulla Poppus i *När Lunda-professorerna höll bondeföreläsningar* (Skånes Bildningsförbund). Den akademiska frihetens historia i Sverige behandlas av Göran Blomqvist i *Elfenbenstorn eller statskepp?* (avhandling, Lund University Press).

SOH

Med socker-
kristaller i
kaffet smakar
det sötare!

KRISTALLER KAN ANVÄNDAS
I MÅNGA SAMMANHANG.

Internationellt

Förlust för Uri Geller

Som FOLKVETT tidigare har rapporterat har Uri Geller stämt James Randi och CSICOP, vår amerikanska systemorganisation, för förtal. Det som förtalen består i att James Randi har lämnat korrekta upplysningar om hur Geller har bluffat. Att CSICOP blivit indraget beror på att Geller anser att Randi uttalat sig som representant för CSICOP.

Den 25 mars 1993 beslutade en federal domstol att Geller ska betala CSICOPs rättegångskostnader, i första hand drygt 106 000 dollar. CSICOP tolkar beslutet som en varning för dem som vill använda stämningar som ett medel att förfölja och tysta sina kritiker.

Domstolen har ännu inte kommit till beslut i huvudmålet, Geller mot Randi.

(Pressmeddelande från CSICOP)

Medicinsk journalist tystad

Den mycket ansedda *Journal of the American Medical Association* publicerade i oktober 1991 en uppmärksammat artikel där man avslöjade det medicinska bluffmakeriet inom Transcendental Meditation. TM har stämt tidskriften på 200 miljoner dollar. Andrew Skolnick, som skrivit artikeln, har fått ett flertal utmärkelser för den, både från journalistiska organisationer och från CSICOP. Då han tog emot CSICOPs utmärkelse ("Responsibility in Journalism Award") beklagade han att den pågående rättegången hindrade honom från att offentligt tala om sin artikel. Han krävde en förändring av den amerikanska lagstiftningen om förtal, så att åtal inte kan användas som medel att tysta kritiker.

(*North Texas Skeptic*, nr 11, 1992)

Hur stor är alternativmedicinen?

I *New England Journal of Medicine*, januari 1993, återfanns en artikel om alternativmedicinens omfattning. Enligt författarna gjorde USAs befolkning år 1990 ca 425 miljoner besök hos utövare av okonventionell terapi, mot endast 388 miljoner besök hos primärvårdsläkare.

I *Skeptical Briefs* (mars 1993) kritiserades undersökningen av Stephen Barrett, en av CSICOPs medicinska experter. Han menar att en alltför vid definition av "okonventionell terapi" har använts. Hypnos, massage och bantningskliniker borde inte räknas dit. Det saknas enligt Barrett en tillförlitlig studie av den amerikanska alternativmedicinens omfattning.

Tillförlitliga horoskop?

Skeptiker i Kansas City beställde horoskop hos framträdande lokala astrologer för en person vars födelsedata de lämnade in. De ställde särskilt frågan om personen i fråga var lämplig att fortsätta som ungdomspräst.

Alla tillfrågade astrologer hade mycket positivt att säga om mannen med dessa födelsedata, och alla rekommenderade varmt en fortsatt karriär som ungdomspräst.

Någon sådan karriär blir det dock inte tal om. Födelsedata gällde massmördaren John Wayne Gacy, som knappast kommer ut ur fängelset levande.

(*Using Beyond Belief*, CSICOP 1993)

Porten till paradiset

I USA har det under senare tid uppmärksamats att en del fotografier av solen innehåller konturen av en dörr i solskivan. Eftersom dessa fotografier har tagits med Polaroidkamera verkar de inte att ha kunnat förfalskas. De har också tagits som utgångspunkt för åtskilliga religiösa betraktelser.

Dale Heaterington, medlem i Georgia Skeptics, har emellertid påvisat att förklaringen är en rektangulär struktur inne i Polaroidkameror, som framträder vid fotografering av mycket ljusstarka objekt. (*National Capital Area Skeptical Eye* nr 4, 1992)

Paradisets port verkar inte att finnas i solen. Om paradisets port skulle återfinnas någon annan stans, återkommer FOLKVETT genast med en rapport om saken.

SOH

Efterlysning

Inom kort startar forskningsprojektet *Högskolan vid vetenskapens gränsmarker*, med stöd från Rådet för forskning om högskolan.

Vi kommer inom projektet bl a att göra fallstudier av sådan verksamhet vid svenska universitet och högskolor som kan betecknas som pseudovetenskaplig. Vi är intresserade av alla förslag om lämpliga fall för dessa fallstudier. Det kan gälla forskning, undervisning eller folkbildningsverksamhet med högskoleanknytning, som du anser ha blivit pseudovetenskap i stället för vetenskap. Forskningsråd och annan universitetsnära verksamhet omfattas också av studien.

Projektet bedrivs i samarbete mellan filosofiska institutionen vid Uppsala Universitet (Sven Ove Hansson) och institutionen för vetenskapsteori vid Göteborgs Universitet (Hampus Rabow). Kontakta oss under adressen

Sven Ove Hansson

Filosofiska institutionen

Villavägen 5

752 36 Uppsala

eller ring Hampus (hem 031/845559, arbete 031/7734722, fax 031/7734723) eller Sven Ove (08/878778, 018/518617)